

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 3, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 339.137.22/.25"71":621.002.6

Л. А. Квятковська,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки,
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук

СТАН ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАШИНОБУДІВНОЇ ПРОДУКЦІЇ

В статті розглянуто конкурентоспроможність галузі як багатофакторну та багатоелементну категорію, базовим елементом якої є конкурентоспроможність продукції на внутрішніх та зовнішніх ринках. Особливу увагу приділено вирішенню конкретних практичних питань щодо підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств машинобудування.

In the article the competitiveness of the industry as a multifaceted and multi-category, which is the basic element of competitive products on the domestic and foreign markets. Particular attention is paid to solving concrete practical issues of improving the competitiveness of enterprise engineering.

Ключові слова: конкурентоспроможність, внутрішній попит, зовнішній ринок, SWOT-аналіз, основні засоби.

Keywords: competitiveness, domestic demand, foreign markets, SWOT-analysis, fixed assets.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Машинобудівна галузь відіграє роль ключового фактора підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Забезпечення конкурентоспроможності реалізується на національному, регіональному, комерційно-фірмовому рівнях завдяки комплексу позитивних факторів, спрямованих на покращення параметрів ринкової діяльності, товарну диверсифікацію та присутність на міжнародних ринках.

Машинобудування є однією з найважливіших галузей економіки України: воно забезпечує близько 233 тис. робочих місць, створює попит на продукцію суміжних галузей і є сферою застосування наукових досягнень. На сьогодні машинобудівний комплекс України складається з 365 підприємств, включаючи 25 державних, і 57 науково-дослідних інститутів [2].

Основним чинником конкурентоспроможності вітчизняного машинобудування є використання власних науково-інноваційних ресурсів для реалізації конкурентних переваг шляхом розвитку сучасних напрямів як фундаментальної науки (фізика, математика, економіка, інформатика тощо), так і визнаних наукових шкіл у сферах електроварування, радіоелектроніки, енергозбереження, військових технологій, а також наявність широкої мережі науково-дослідних установ, вищих учбових закладів, академічних інститутів, високий освітній рівень населення.

Разом з цим, проблема конкурентоспроможності машинобудівного комплексу України на світових ринках є складною і комплексною. Загалом, машинобудування залишається технологічно відсталим, інституційно нерозвинутим, надто вразливим до кон'юнктурних коливань на світовому ринку. Україна потребує комплексного формування та поетапної реалізації національної стратегії розвитку машинобудівної галузі та забезпечення належного рівня її конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань з сучасних тенденцій інтернаціоналізації та міжнародної економічної інтеграції, а також з пріоритетних напрямків розвитку конкурентоспроможності національної економіки та її галузей присвячені роботи вітчизняних вчених, зокрема В.Александрової, В.Андрійчука, Л.Антонюк, Ю.Бажала, Я.Базиліук, О.Білоруса, С.Бридуна, В.Будкіна, І.Бураковського, А.Гальчинського, В.Геєця, Б.Губського, Я.Жаліла, С.Кіреєва, Л.Кобилляцького, А.Кредісова, О.Лапка, Д.Лук'яненка, Ю.Макогона, В.Новицького, В.Онищенко, Ю.Пахомова, В.Сіденка, С.Соколенка, А.Філіпенка, О.Шнипка, Т.Щедриної та багатьох інших.

Методологічні основи та практичні аспекти конкурентоспроможності відображені в працях вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як В. Андрійчук, Н. Верхоглядова, Л. Головкова, Т. Гринько, Ф. Котлер, В. Павлова, О. Кузьмін, А. Плясунков, М. Портер, Т. Решетілова, Г. Семенов, О. Сидоренко, Г. Скудар, Р. Фатхутдінов, Д. Юданов та інших. Проте, незважаючи на численні дослідження, окремі аспекти проблеми, а також безліч конкретних практичних питань щодо підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств машинобудування, потребують доопрацювання.

Постановка завдання. Незважаючи на досить широкий спектр досліджень щодо сучасних проблем та заходів із забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та її галузей, всі вони, здебільшого, мають загальнонауковий, методологічний характер. Поза увагою більшості робіт залишилися методичні питання щодо визначення конкурентоспроможності вітчизняних галузей та галузевих комплексів на світовому ринку, їх потенціальних можливостей щодо зайняття більш ефективних конкурентних позицій. Розуміння значимості рішення проблем для наукового обґрунтування шляхів підвищення конкурентоспроможності продукції машинобудівного комплексу України визначило вибір теми та актуальність дослідження.

Вклад основного матеріалу дослідження. Протягом останніх років українське машинобудування зростає швидше, ніж промисловість в цілому. У 2008 році зростання склало 52%, проти 27,9% в цілому по галузі. Винятком з цього тренда, унаслідок кризи, став 2009 рік. Але вже у 2010 році зростання досягло 59%, а через рік 26%, в той час як промисловість зросла на 32,1%, а потім на скромні 5,2% відповідно.

У структурі галузі машинобудування 2010 року найбільшу частку займало виробництво транспортних засобів та устаткування – 42%, тоді як інші два сегменти – електричного, електронного й оптичного устаткування, з одного боку, і машин та устаткування, з другого боку, – охоплюють відповідно 24% і 34% (рис. 1) [4].

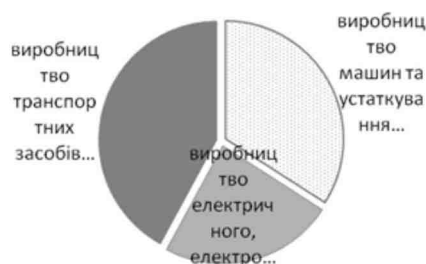

Рис. 1. Структура реалізованої продукції машинобудування у 2010 році

Темп приросту в машинобудуванні, за підсумками січня-листопада 2011 року, становив 22,5% і був забезпечений переважно збільшенням обсягів виробництва саме кінцевої продукції, а не напівфабрикатів або комплектуючих. Зростання спостерігалось у всіх підвидах машинобудівної промисловості:

виробництві транспортних засобів та устаткування (на 32 %), виробництві електричного, електронного й оптичного устаткування (на 18,8 %), виробництві машин та устаткування (на 13,8 %).

Основним драйвером зростання обсягу виробництва машинобудівної продукції є попит на закордонних ринках. За експертними оцінками, для успішного розвитку галузі їй необхідно приділяти підвищену увагу, щоб вивести її з рівня 10-12%, які зараз є в Україні, на рівень 20-25% ВВП, як в розвинених країнах. Державні заходи можуть передбачати пільгове оподаткування за принципом, як це зараз робиться в авіабудуванні та енергетиці, де всі заощаджені кошти зобов'язані піти на розвиток галузі - в основному інвестиції в нове обладнання і НДДКР [2].

Головна мета розвитку машинобудування України — задоволення внутрішнього попиту на машинобудівну продукцію, розширення присутності на зовнішніх ринках. Мету має бути досягнуто на основі перетворення машинобудування у конкурентоспроможний, ефективний, високотехнологічний і сприйнятливий до інновацій комплекс, що динамічно розвивається, інтегрований у систему міжнародного розподілу праці.

SWOT-аналіз потенціалу розвитку машинобудування України є зручним інструментом структурного опису стратегічних характеристик ринкового середовища і галузі машинобудування. Оцінка *сильних* (Strength) і *слабких* (Weakness) *властивостей галузі* стосовно *можливостей* (Opportunities) і *погроз* (Threats) *зовнішнього ринкового середовища* дає можливість визначити стратегічні перспективи галузі та можливі шляхи їх реалізації (табл. 1) [5].

Таблиця 1. SWOT-аналіз машинобудування України

Сильні властивості	Можливості в зовнішньому ринковому середовищі
1. Наявність окремих підприємств, які випускають унікальну продукцію, що має попит на зовнішніх ринках 2. Наявність галузевих НДІ ІКБ, які мають в своєму розпорядженні фахівців 3. Збереглися традиції та досвід виробництва машинобудівної продукції	1. Відносно стабільний попит на ринках Росії та країн СНД. 2. Можливість поживлення внутрішнього ринку України. 3. Можливість часткового освоєння ринків Азії, Африки та Латинської Америки.
Слабкі властивості	Загрози зовнішнього ринкового середовища
1. Недостача оборотних коштів 2. Відсутність системи сервісного обслуговування 3. Недостатня конкурентоспроможність продукції. 4. Відсутність брендів, слабка популярність на світових ринках. 5. Експорт переважно в країни СНД. 6. Високий рівень зношення активної частини основних фондів. 7. Низька продуктивність праці. 8. Політика власників спрямована на здобуття миттєвих вигод, а не на інвестиції в розвиток. 8. Відсутність портфеля перспективних розробок продукції машинобудування для впровадження у виробництво	1. Загострення світової фінансової кризи. 2. Зростання конкуренції на ринках СНД. 3. Активна діяльність ключових конкурентів: Японія, Індія, Китай. 4. Відсутність або недостатність державних заходів для розвитку машинобудування. 5. Відсутність стабільного фінансування урядових програм за термінами та обсягами. 6. Нестабільність курсів світових валют.

Треба переорієнтувати управління машинобудуванням, насамперед, з огляду на обмеження, які накладає зовнішнє ринкове середовище, з об'єктивного оцінкою досягнутих результатів щодо виробленої продукції та використовуваних технологій і устаткування, тобто внутрішніх факторів.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

- підвищити конкурентоспроможність машинобудівної продукції;
- поліпшити інвестиційну привабливість підприємств галузі;
- розширити ринки збуту машинобудівної продукції;
- реструктуризувати машинобудівний комплекс;
- поліпшити забезпечення висококваліфікованими науковими і робочими кадрами.

Ключовою загрозою конкурентоспроможності машинобудівної галузі та відтворювального процесу загалом є продовження експлуатації фізично і морально застарілих основних засобів, що свідчить про відсутність довгоочікуваних структурних перетворень в економіці. Потенціал зростання імпорту інвестиційних товарів і високих темпів збільшення обсягів реалізації продукції машинобудування докритичною мірою були спрямовані на модернізацію виробничих потужностей. Існуючі темпи оновлення основних фондів у машинобудівній галузі (як і в промисловості у цілому) на рівні 4–5% за рік в умовах, коли накопичений ступінь їх зносу становить 60%, очевидно, не в змозі забезпечити їх своєчасну заміну [1].

Високий потенціал цього сектору економіки України визначається історично отриманими науково-технічними перевагами.

Передбачається, що в середньостроковій перспективі збільшення обсягів експорту продукції машинобудування коливатиметься в межах 10 – 16 відсотків у середньому за рік. Досягнення докритичного рівня (за вартістю експортованої продукції) очікується у 2011 – 2012 роках. Експорт продукції машинобудівного комплексу поступово структурується зі зростанням спеціалізації на окремих товарних підгрупах (двигуни, турбіни, переробка давальницької сировини в галузі кабельної продукції, електроніки, побутової техніки, вантажні вагони, авіаційна техніка). Решта товарних підгруп утратить своє значення.

Основними ринками для української продукції машинобудування та приладобудування в середньостроковій перспективі залишаться ринки країн СНД (найбільшим з яких буде ринок Російської Федерації). Водночас поступово зростатиме частка експорту до країн Європи (переважно продукти переробки давальницької сировини), Африки та Азії (авіаційні двигуни, турбіни для перекачування нафти та газу, енергетичні турбіни, металургійне обладнання).

Напрямами підвищення конкурентоспроможності економіки України шляхом розвитку міжнародної торгівлі продукцією машинобудування мають бути:

- оновлення виробничих фондів та інвестування в технологічне оновлення виробничих процесів;
- скорочення виробничих потужностей у відповідності до потенційних обсягів реалізації, що забезпечить відсутність простоїв та зниження ціни готової продукції;
- застосування інноваційних нововведень на підприємствах машинобудівельної галузі;
- створення нових підприємств із завершеним виробничим циклом і перебудова існуючих підприємств на підприємства завершеного циклу;
- скорочення частки підприємств важкого машинобудування та ВПК на користь машинобудування побутової продукції.

Оцінка конкурентоспроможності продукції машинобудування повинна відображати ступінь задоволеності економічних інтересів споживача, тобто повинна забезпечувати конкурентоспроможність як чинник виробництва (що діє для споживача на стадії його ресурсного забезпечення).

Конкурентоспроможність продукції – вагомий критерій доцільності виходу підприємства на зовнішній ринок, умова ефективного проведення зовнішньоекономічних операцій і складова вибору засобів та методів виробничо-експортної діяльності, яка являє собою сукупність якісних і вартісних ознак продукції, що забезпечують задоволення конкретних потреб споживачів. Конкурентоспроможність продукції є складною, багатопланою характеристикою її специфічних властивостей, для адекватного відображення котрих повинен використовуватись цілий комплекс відповідних показників;

провідне положення у системі оцінок конкурентоспроможності займають її економічні показники;

оцінка конкурентоспроможності продукції повинна характеризувати не тільки її привабливість для користувача, а також виконуватись з позицій виробника, відображаючи його інтереси під час виробництва та реалізації цієї продукції;

при побудові показників конкурентоспроможності продукції необхідно в першу чергу орієнтуватись не на параметри аналогічної продукції, а на характеристики потреби потенційних покупців;

оцінки конкурентоспроможності для однієї і тієї ж продукції не є статичними, а повинні змінюватись у залежності від конкретних умов її реалізації (наприклад, для різних ринків збуту).

Оцінка конкурентоспроможності продукції машинобудування повинна відображати також і рівень задоволення економічних інтересів виробника, тобто забезпечувати його конкурентоспроможність в цілому як виробника даної продукції. Із цього випливає, що з позицій виробника конкурентоспроможність даної продукції повинна оцінюватись у відповідності до загальноприйнятих критеріїв ефективності виробництва і/чи освоєння нової продукції.

Застосування комплексного підходу до оцінки конкурентоспроможності продукції доцільно розбити на три етапи:

- визначення важливих для споживача характеристик товару та їх оцінка на етапі розробки та виробництва товару за допомогою традиційного підходу. Якщо на даному етапі визначений (досягнутий) рівень конкурентоспроможності товару виявився неприйнятним, то подальша його оцінка значення не має. Підприємству необхідно скоригувати якісні та/або цінові характеристики товару, з тим, щоб вони відповідали цілям конкурентної стратегії підприємства;
- якщо ж на даному етапі виробнику вдалося досягти прийнятний рівень конкурентоспроможності своєї продукції, то підтвердити це необхідно позитивними результатами оцінки маркетингової діяльності підприємства. Йдеться про врахування таких чинників, як: терміни доставки товару, гарантійні зобов'язання продавця, сервісне обслуговування, умови оплати, імідж виробника тощо. Вищенаведені фактори порівнюються з аналогічними у конкурентів та ранжуються за ступенем важливості їх для споживача. Розраховується коефіцієнт конкурентоспроможності маркетингової діяльності фірми;
- визначення рентабельності продажів товару та його ринкової долі. Якщо при наявності високого порівнюваного рівня конкурентоспроможності товару за якісними та ціновими характеристиками, а також за рівнем маркетингової діяльності підприємства, фактичні показники рентабельності продажів та ринкової долі не

відповідатимуть очікуваним значенням, підприємству слід шукати причину цьому у негативному впливі зовнішнього безпосереднього оточення (можливо конкуренти застосовують більш ефективні методи реклами та просування своєї менш конкурентоспроможної продукції).

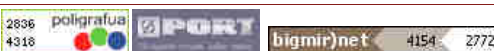
Більшість методик оцінки конкурентоспроможності продукції, заснованих на експертній оцінці та співставленні рівня цінних та споживчих характеристик конкуруючої продукції, є малоefективними для виявлення рівня конкурентоспроможності товарів широкого вжитку через різноманітність споживчих вимог їхніх покупців. Проте, дані методики можливо з успіхом використовувати для продукції промислово-виробничого призначення. Підходом, що дає можливість найбільш повно оцінити рівень конкурентоспроможності продукції, є комплексний метод, який враховує найбільшу кількість факторів, що на неї впливають [3, с. 94].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Одним із найгостріших завдань забезпечення конкурентоспроможності підприємств сучасного вітчизняного машинобудування є подолання проблем, пов'язаних із відсталою техніко-технологічною базою. Ці питання вимагають залучення значних фінансових та інвестиційних ресурсів, які найчастіше відсутні у наявності підприємств. Важливою тенденцією у розвитку світової економіки є посилення залежності матеріального виробництва від нематеріальної сфери. Промисловість розвинутих країн ґрунтується на розробках у напрямку автоматизації та роботизації виробництва. Необхідність накопичення значних фінансових ресурсів для здійснення інноваційних проєктів, які відрізняються високими інвестиційними потребами і рівнем ризику, робить інноваційну діяльність доступною лише великим підприємствам. За умов проведення на підприємствах вітчизняної промисловості процесів автоматизації та роботизації для забезпечення конкурентоспроможності постає проблема відсутності кваліфікованих кадрів, які мають досвід роботи із новим обладнанням. Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці методичного підходу, який дозволяє визначити у кількісному вираженні комплексний показник рівня конкурентоспроможності продукції машинобудівних підприємств на різних сегментах ринку. Проведений розрахунок дасть можливість розробити дієвий механізм, який дозволить виявляти об'єктивні позиції продукції, що оцінюється (як проєктованої, так і вже випущеної), на певних сегментах ринку, встановлювати фактори конкурентоспроможності, що визначають ці позиції і здатні вплинути на їхню зміну, знайти слабкі місця у просуванні продукції на світові ринки і визначити перспективні напрями зміцнення конкурентних позицій вітчизняних товаровиробників на досліджуваному сегменті ринку.

Література:

1. Державна програма економічного і соціального розвитку України на 2012 рік та основні напрями розвитку на 2013 і 2014 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr-admin.gov.ua/Comitet/Ua/gromada/141011.pdf>
2. Державний комітет статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Журило І.В. Конкурентоспроможність нової продукції промислово-виробничого призначення: теоретичні аспекти, методика прогнозування та забезпечення: Монографія. / І.В. Журило - Кіровоград, ПВЦ «Мавік», 2007. - 186 с.
4. Обсяг реалізованої продукції за основними видами промислової діяльності за січень-грудень 2011 року. Експрес-випуск [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Ситніченко В. Стратегія розвитку машинобудування на основі системи збалансованих показників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrtest.com/raznoe/publikacii/11.pdf>

Стаття надійшла до редакції 27.02.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"